

Fanget på kirkeloftet i Gilleleje

Forfatter, Christian Søndergaard, beretter om et besøg i Gilleleje midt i november 1943, hvor han har en samtale med en kvinde, som havde været skjult på kirkeloftet.

Jeg traf sammen med en ung Frue, som havde været blandt Flygtningene sammen med sin syge Mor, der var 100 Procents Jøde. Selv var hun gift med en dansk Politibetjent, som var Arier.

Begivenhederne havde straks taget haardt paa hendes Nerver, men efterhaanden, som Ugerne var gaaet, var hun faldet saa meget til Ro, at hun kunde give mig en Fremstilling uden at blive oprevet.

Hun var smuk, men som de fleste Jøder virkede hun med sine eksotiske mørke Øjne og sit knaldsorte Haar som en fremmed Fugl og især paa en mørk, regnfuld Efteraarsdag, som da jeg sad overfor hende. Med sit sydlandske Temperament talte hun hurtigt og næsten uden Pavser. Hendes Fremstilling var levende.

- Mandag den 4. Oktober tog min ugifte Søster til Sverige, fortæller den unge Frue, - og det gik glat. Om Tirsdagen tog jeg op til Gilleleje sammen med min Mor og min Søster og hendes Mand og deres to Børn. Børnene var 5 og 8 Aar.

Da vi kom til Hillerød og skulde skifte, væltede Jøderne ind i Gillelejetoget. Der maatte kobles Ekstravogne til. »Det gaar aldrig godt,« sagde jeg straks.

Vi kom til Gilleleje ved 8-Tiden, og der var bælgmørkt. Jeg skulde hjælpe Mor. Hun har Sukkersyge og Hjertesygdom. Vi vaklede over nogle Jernbaneskiner og kom over nogle smaa Broer. Vi kunde ikke se en Haand for os, og Mor snublede. Til sidst kom Agenten, der havde ordnet Turen – et prægtigt Menneske, som sikkert slet ikke fik Betaling – og hjalp os. Vi var 23 paa vort Hold, men vi kom væk fra hinanden i Mørket. Omsider kom vi til det Sommerhus, hvor vi skulde være, indtil vi kunde komme med et Skib til Sverige. Det laa ret langt fra Havnen, men skulde til Gengæld være et sikrere Skjulested. Der var dejlig Varme i Kakkelovnen, og vi fik The. Her sad vi hele Natten. Børnene var søde. De glædede sig til den spændende Sejltur ...

Vi var meget nervøse og saa ulykkelige som smaa Børn, naar Agenten og Manden, der ejede Huset, forlod os. De skulde undersøge, om der gik Skib.

Endelig gryede Morgenen. Vi blev siddende for nedrullede Mørklægningsgardiner.

Jeg ved ikke, hvor mange Klokker var, men vi havde talt om, hvad vi skulde have til Middag. Saa pludselig blev der sagt, at vi skulde skynde os ned til Havnen. Der gik et

Skib.

Vi løb. Jeg troede, at Mor skulde faa et Hjerteslag. Men saa kom der en Mælkebil, som hun blev stoppet ind i.

Men saa styrtede de forreste pludselig tilbage igen.

- Tyskerne kommer! raabte de, - løb alt, hvad I kan!

Jeg løb op gennem Byen.

- Kom her ind! raabte de fra alle Sider. Jeg var saa forvirret, at jeg hverken vidste ud eller ind. Tilsidst var der en sød ung Pige i et Fiskerhus, som fik mig ind til sig. Hun havde kun to Cigaretter, men dem skulde jeg have. Det var rørende ...

- Mor! Hvor er Mor? slog det pludselig ned i mig.

Da vi havde siddet lidt, saa jeg Mor ude paa Vejen. Hun kom ind og fik Kamferdraaber og var saa elendig. Hun var lige kommet ned til Havnen med Mælkebilen, da de raabte, at Gestapo kom, og at vi skulde løbe.

Midt som vi sad der i Fiskerhuset, blev der raabt:

- Nu gaar der et skib!

Det lykkedes at faa Mor med en Bil, og i drønende Fart gik det ned til Havnen.

Da vi var kommet ned til Havnen, lød det igen:

- Tyskerne kommer! Tyskerne kommer! Løb!

Jeg var saa nervøs, at jeg hverken havde set Skib eller Havn eller Mennesker. Den eneste jeg i en Taage kan huske at have set ved Havnen, var min Nevø ...

Der laa en Bygning – jeg tror, det var et Baadebyggeri – ved Havnen, og der sagde de, at vi skulde skjule os paa et Loft. Vi skulde kravle op ad en smal Hønsstige og ind ad en Lem helt oppe.

Jeg begriber ikke, hvorledes de fik Mor derop, Mor der ikke kunde staa paa et Stigetrin ...

Vi sad paa nogle Jerntisser, der lavede en syndig Larm, blot man tillod at røre sig. Vi blev helt stive af at sidde ubevægeligt.

Hele Natten, medens vi sad i Sommerhuset, havde jeg siddet og raabt paa min Mand, og det begyndte jeg paa igen ...

Vi fik stukket Mad, Øl og Sodavand op til os af Gilleleje-Borgerne. De var saa venlige og hjælpsomme ...

Da vi havde siddet en Time, blev der sagt, at vi skulde samles oppe paa Kirkeloftet. Præsten havde sagt, at naar Overfarten mislykkedes, skyldtes det, at vi ikke var samlet. Det blev fortalt, at et mægtigt Skib var sejlet blot med en lille Klat Jøder om Bord ...

Efterhaanden blev vi ca. 60 oppe paa Kirkeloftet. Jeg lavede Scener og sagde, at jeg vilde være sammen med Helene, min Søster ... Det var maaske Instinktet, der sagde mig, at vi skulde have været sammen med hende, for hun kom over med Børn og Mand ...

Der var flere, som beroligede mig, og tilsidst sagde jeg ogsaa til mig selv, at det ikke kunde nytte at tude ...

Det blev sagt, at Danske Kvinders Beredskab vilde sørge for Mad til os. Kirkeloftet kunde ikke mørklægges. Det vilde se for mærkeligt ud, hvis man mørklagde.

Maden kom ikke, før det var helt mørkt. Vi kunde slet ikke se, hvad vi fik. Jeg tog et Stykke Kød med Fingrene.

Nogle havde smaa Lommelygter med mørklagte Pærer, som man dog ikke kunde se ved.

- Sluk dem! Sluk dem! skreg de rundt om i Mørket.

Der sad en Dame ved Siden af mig, som pludselig gav sig til at le hysterisk.

Jeg skældte hende Hæder og Ære fra. Jeg sagde, at dette her var dødsens Alvor.

Hendes Fniseri gik mig saadan på Nerverne ... Men det var vel af Nervøsitet, at hun lo ...

Nu og da kom der flere op paa Loftet. Der kom ogsaa en lyshaaret ung Pige med et tørklæde om Hovedet. Det var bundet saadan, at man kun saa lidt af hendes Ansigt. Da hun vidste, at Kode-Ordet var »Haabet«, var hun kommet ind i Kirken, men ingen kendte hende. Hun spurgte:

- Er Lisbeth Hansen her?

Der var ingen af det navn. Det er heller ikke almindeligt, at Jøder har et saa ujordisk Navn.

Saa gik hun igen. Jeg tror, at det var en Stikker, som skulde se, hvor mange vi var. Jeg mener, at jeg senere genkendte hende i Horserød-Lejren ...

Da Klokken vel var ni, kom den Agent, som var med os.

Mor sad og rystede over hele Kroppen, og jeg turde næsten ikke lægge min Arm om hende, for jeg rystede ogsaa.

Agenten sagde, at Mor skulde ned i Sakristiet. Gik der et Skib, kunde hun komme først ud af Kirken. Ellers vilde det tage for lang Tid at faa hende ned til Havnen.

Vi kom ned i Sakristiet. Her sad vi alene med Agenten.

Engang imellem kom der nogen og bankede paa, men de kendte Kodeordet og blev lukket ind.

Saa kom der nogen og sagde, at Tyskerne var paa Vej. Men Vedkommende kendte ikke Koden.

Agenten sagde bagefter, at det var frygteligt at sende nogen med saa vigtig en Besked og saa glemme at give ham Kodeordet. Nu kunde vi ikke vide, om Meddelelsen var rigtig.

Iøvrigt vidste vi heller ikke, hvor vi skulde gaa hen. Det var bælgravende mørkt.

Ikke mange Minutter efter kom der én og bankede paa Døren. Han sagde ikke Kodeordet, og Agenten hviskede:

- Sid bare stille.

Han gik aabenbart igen. Vi hørte en Vogn, men ellers var alt stille.

Vi fik Mor lagt ned i Sakristiet med nogle Tæpper om sig. Hun havde ikke lukket et Øje hele den forrige Nat og havde næsten ikke sovet den sidste Uge. Hun faldt nu i søvn.

Agenten og jeg sad og drak Snaps og røg Cigaretter i Sakristiet. Vi haabede, at Præsten vilde tilgive os.

Saa kunde vi høre, at de begyndte at gaa udenfor Kirken.

Jeg blev saa daarlig. Jeg brød helt sammen under den ulidelige Spænding. Og al den forskellige Mad, vi havde faaet i Dagens løb, gjorde mig ikke bedre. Jeg laa overtværs paa to Stole og rystede over det hele ...

Det var frygtelige Timer i Mørket i Kirken. Udenfor kunde vi høre Tyskerne tale sammen ...

Først da Klokken var 3-4 om Morgenen, dundrede de paa Døren.

- Luk op, eller vi skyder! raabte de.

- Det bliver ikke med min Hjælp, at de kommer ind! sagde Agenten til mig.

- Jo, luk op ... jo, De maa lukke op ... gør mig den Tjeneste, bad jeg.

Der var jo ikke noget at stille op. Vi kunde kun trække Tiden lidt ud. Men jeg kunde ikke holde det ud længere. Jeg var ved at blive vanvittig.

Desuden var de vist selv ved at trænge ind i Kirken. Jeg syntes, jeg saa Halvdelen af en Tyskers Bagdel i et Kirkevindue ...

Da vi lukkede op, stormede de ind og satte Bajonetterne i Maven paa os.

Mor begyndte at jamre.

- Herregud, Mor, tag det roligt, sagde jeg. – Der er ikke noget at gøre ... alt er forbi ...

hele Livet er forbi ...

Selv blev jeg pludselig helt rolig. Det var mærkeligt. Jeg følte det som en Befrielse.

Nu var der ikke længere noget at haabe paa ...

Der var tyske Soldater og Gestapo-folk i civil.

- Hvem har lukket Dem ind her? spurgte de.

Intet Svar.

- Har Præsten?

Stadig intet Svar.

- Hvor mange har De?

- Tres, svarede Agenten.

Soldater blev dirigeret op paa Loftet, og Jøderne fik Ordre til at gaa ned. Alle gik ned, og roligt ... det maa jeg sige.

En af de tyske Soldater sagde:

- Saa, tag det nu roligt, der sker jo ikke noget!

Det kunde han jo sagtens sige ...

Vi kom udenfor. Bag efter os kørte en stor Lastbil med tyske Soldater, der var parat til at skyde, hvis der skete noget.

Vi kom over paa en Skole, hvor man visiterede os og saa vore Papirer. Her sad en civilklædt Herre, som jeg ofte havde set på »Strøget« i København. Soldaterne gik rundt og røg Cigaretter.

- De er jo gift med en Arier, sagde Herren, da han saa min Vielsesattest. – De havde slet ikke behøvet at tage af Sted. De bliver frigivet.

Da vi var visiterede, kom vi ud paa den anden Side af Skolen. Her holdt en stor, overdækket Lastbil. De gjorde sig ikke engang den Ulejlighed at slaa Presenningen til Side, da vi skulde krybe op. Vi skulde op ad et mægtigt højt Trin. De masede for at faa Mor op.

Her sad vi saa i lange Rækker paa Bænke. Der var vel ca. 30 paa hver Bil.

Jeg hørte, at der blev givet Ordre til, at Husene skulde undersøges. Jeg tænkte paa min Søster og Børnene ...

Tyskerne spurgte forbipasserende om Vejen til Horserød, men der var pludselig ingen, der anede noget om, hvor Horserød laa!

Omsider kom vi alligevel til Lejren.

Om kilden

Fanget på kirkeloftet i Gilleleje

Teksten er et uddrag fra bogen "I tyskernes lænker" fra 1943 af Christian Søndergaard. Kilden er en ung kvindes beretning om, hvordan hun var skjult på kirkeloftet natten mellem den 6. og 7. oktober, hvor det tyske politi foretog en razzia og anholdt ca. 50 jøder. Kvinden fortæller om den forfærdelige nat og om turen til Horserødlejren, hvor hun blev løsladt, fordi hun var gift med en ikke-jøde.

Kilden er fra Christian Tortzens "Gilleleje, oktober 1943", © 1970 Christian Tortzen. Kilden er gengivet med forfatterens tilladelse.